

Štefan Jusko: Nietzsche a grécka filozofia

Košice, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika 2014. 252 s.

Štefan Jusko¹ je autorom monografie o Nietzscheho vzťahu ku gréckej filozofii, čím sa zaradil medzi autorov publikácií, ktoré vznikli na Slovensku v posledných dekádach, napr. v roku 1994² alebo v roku 2014.³ K nim treba pripočítať aj doposiaľ publikované štúdie alebo kapitoly v iných publikáciách, napr. T. Münza,⁴ F. Novosáda⁵ či E. Markoviča,⁶ i diela viacerých českých autorov, zvlášť P. Koubu,⁷ ale aj tých, ktorých príspevky tvoria obsah nedávno vydanéj českej kolektívnej monografie k Nietzschemu.⁸

Svoju filozofickú analýzu Nietzscheho vzťahu ku gréckej filozofii si Jusko rozvrhol do dvoch častí: I. Nietzscheho model umeleckej metafyziky a II. Sokrates a Platon. V rámci prvej časti sa v dvoch kapitolách venuje a) Tragickému životnému pocitu Grékov a b) Filozofii v tragickom období Grékov. Druhá časť má rovnako dve kapitoly: a) Nietzsche a sokratovstvo a b) Nietzscheho Platon. Už touto formálnou

-
- 1 Š. Jusko sa venuje Nietzscheho filozofii dlhodobo. Z jeho novších publikácií možno uviesť napr.: Friedrich Nietzsche – metafora a problém poznania. In: Mičaninová, M. et al., *Funkcia obraznosti vo filozofii*. Košice, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach 2014, s. 137–156; Mýtus a vznik gréckej filozofie. In: Ješič, M. – Leško, V., *Patočka a grécka filozofia*. Košice, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach 2013, s. 51–70; Patočka, Nietzsche a problém človeka. In: Leško, V. – Schifferová, V. – Stojka, R. – Tholt, P., *Patočka a novoveká filozofia*. Košice, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach 2014, s. 449–469; Čas, mýtus a kritická filozofia dejín. *Filozofia*, 70, 2015, č. 6, s. 465–471.
 - 2 Mám na mysli publikáciu: Leško, V. (ed.), *Nietzscheho filozofia dejín filozofie* (Prešov, Filozofická fakulta v Prešove–UPJŠ v Košiciach 1994), v ktorej na s. 32–40 má vlastnú štúdiu nazvanú „Nietzsche a súčasnosť“.
 - 3 Hruška, D., *Koniec platonскеj metafyziky vo filozofii Friedricha Nietzscheho*. Prešov, Prešovská univerzita v Prešove 2014.
 - 4 Münz, T., Nietzscheho vôľa k moci ako poznanie. Doslov. In: Nietzsche, F., *Vôľa k moci ako poznanie*. Prel. T. Münz. Bratislava, Kalligram 2014.
 - 5 Novosád, F., Karol Marx a Friedrich Nietzsche o politike teatrálnosti. *Filozofia*, 63, 2008, č. 9, s. 741–749.
 - 6 Markovič, E., Nietzscheho pojem neue Aufklärung, alebo stelesnenie vízie aristokratickej podoby umenia proti nihilizmu. In: Balázová, J. – Remišová, A. (ed.), *Filozofia a doba*. Bratislava, Iris 2000, s. 280–291.
 - 7 Kouba, P., *Nietzsche. Filosofická interpretace*. Praha, Český spisovatel 1995.
 - 8 Napríklad Novák, A. (ed.), *Nietzsche a (ne)přátelé*. Praha, Togga 2015. V tejto publikácii sa nachádza aj kapitola s názvom „Pokušitel a svůdce. Nietzsche a Sokrates“ od Jakuba Chavalku.

štruktúrou sa Juskoova monografia odlišuje od doteraz publikovaných – a spomenutých – štúdií a monografií. Na rozdiel od nich je však analýzou Nietzscheho vzťahu k predsokratovcom, k Sokratovi i k Platonovi.

Jusko je presvedčený, že „Nietzscheho vzťah ku Grékom bol od jeho ranej až po neskorú tvorbu poznamenávaný jednou základnou črtou: hľadal k nim nový prístup, v ktorom by ich nemusel potvrdiť ako *klasíkov* a už vôbec nie vkusom, akým ich pretvorila tradícia na svoj obraz. Prirodzene, onen nový prístup bol motivovaný jeho idiosynkráziou k morálke rozumu“ (s. 226).⁹ – A na tento nový prístup upozorňuje Jusko v celej monografii: v prvej kapitole, ktorá je komparáciou rôznych interpretácií Nietzscheho, začína porovnávaním Finkovho s Deleuzovým chápaním Nietzscheho pojmu *tragické*, pokračuje Koubovou interpretáciou Nietzscheho názoru na zrod gréckej kultúry¹⁰ a Wohlfahrtovou analýzou dionýzovsko–apolónskeho fenoménu a jeho dôsledkami pre Nietzscheho filozofiu budúcnosti, aby túto kapitolu uzavrel odkazom na Leškovu prácu,¹¹ v ktorej sa popri iných filozofoch venuje Nietzschemu v kapitole „Nietzscheho polyfonické dejiny gréckej filozofie“ z hľadiska filozofie dejín filozofie.

Jusko konštatuje, že Nietzscheho chápanie gréckeho mýtu pretlmočeného do „podoby tragického životného pocitu Grékov, ktorý v kondenzovanej podobe prerástol do jedinečnej umeleckej formy tragédie“ (s. 33), sa mu stalo zdrojom *tragického* chápania dejinnosti, ktorým sa „oslobodil od dejinnosti kultúry ako ľudskej reflexie a týmto si otvoril cestu k odkrytiu povahy diania, ktoré je výslovne dionýzovské“ (s. 35). Avšak v období „svojho konceptu umeleckej metafyziky ešte nedokázal myslieť dionýzovsky, nedokázal myslieť dvojznačnosť Dionýza dvojznačne, nedokázal myslieť *tragicky*“ (s. 35).

Po dionýzovskom a apolónskom období sa Jusko dostáva k sokratovstvu a k smrti tragédie. Protirečenie malo byť popudom, ktorý priviedol Sokrata k filozofii života, „ktorej výraz dnes nazývame antropologickým obratom v gréckej filozofii a kultúre, pričom podobu tohto obratu Nietzsche označil už nie za dichotómiu, vytvorenú duplicitou dionýzovského a apolónskeho, ale za celkom novú, *nevídanú formu*, prototyp *teoretického človeka*“ (s. 45–46). Sokrates podľa Nietzscheho predstavoval veľký zlom nielen v Grécku, ale aj pre neho samotného, pretože práve vďaka nemu pochopil, že „jeho osudom bude filozofia“ (s. 46). Nietzscheho poslaním sa, ako tvrdí Jusko, malo stať umenie „tvorivého napätia medzi intuíciou a rozumom“ (s. 47) – a napokon tragické myslenie, založené na dionýzovsko–sokratovskej duplicitě umenia a pojmov.

9 Všetky stránkové odkazy v zátvorkách sa vzťahujú k recenzovanej publikácii.

10 K východiskovej pozícii Koubovej interpretácie pojmu *tragického* (v jeho diele Nietzsche. *Filozofická interpretácia*, c.d., s. 30) Jusko poznamenáva, že je takmer identická s Finkovou (recenzovaná publikácia, s. 29).

11 Leško, V., *Filozofia dejín filozofie. Silné a slabé modely*. Prešov, vlastným nákladom 2004, s. 121–142.

V kapitole „Filozofia v tragickom období Grékov“ Jusko konštatuje, že „to, čo [Nietzsche – M.M.] v predsokratovskej filozofii hľadal, v nej nenašiel. Nenašiel v nej odpoveď na otázku čo predstavuje, v čom spočíva tragické myslenie (s. 49). Podľa Juska aj v tom vidieť Nietzscheho nekompromisný spor s nemeckou filozofiou, najmä s Hegelom a jeho spôsobom interpretácie antickej filozofie. Svoje analýzy Nietzscheho postoja k Talesovi, Anaximandrovi, Herakleitovi, Parmenidovi a Anaxagorovi Jusko uzatvára krátkou úvahou, ktorá zahŕňa aj vysvetlenie, prečo Nietzsche nedokončil svoju prácu o predsokratovskej filozofii. Filozofické myslenie sa síce zlomilo svojím smerovaním k vede (epistémé), ako ju zadal Aristoteles, a k teoretickej metafyzike, ako ju sformuloval Platon, ale za podstatnejší dôvod Jusko považuje to, že myslenie Nietzscheho v období, ktoré on sám nazval dekadentným (*Ecce homo*), bolo založené na umeleckej metafyzike (s. 87). Práve preto sa v druhej polovici sedemdesiatych rokov 19. storočia Nietzsche zamestnával tým, čo ho priviedlo k problému *slobodného ducha*, k definitívnemu odmietnutiu nemeckej filozofie „cez neúprosnú kritiku Platona, ktorého učiteľom bol práve Sokrates“ (s. 88). Je len logické, že aj Jusko venoval druhú časť svojej monografie analýze vzťahu Sokrata a Platona podľa Nietzscheho.

Pri svojej analýze vývoja Nietzscheho myslenia Jusko sleduje zvlášť otázky, ktoré si Nietzsche kládol, keď sa zamýšľal nad gréckou filozofiou. Preto aj druhú časť svojej monografie začína Nietzscheho otázkou: „Do akej miery je možné ich [Sokratovo a Platonovo – M.M.] myslenie oslabiť, rozlomiť, a to v prospech nového poňatia filozofie, novej filozofie dejín filozofie, kreovanej už v optike určenia zmyslu človeka z horizontu zmyslu celého ľudstva, vrátane jeho budúcnosti?“ (s. 89) Demaskovanie Sokratovho a Platonovho filozofického myslenia (vrátane celých dejín platonizmu) ako úpadkového považuje Jusko za predpoklad Nietzscheho pozitívnej filozofie. Je všeobecne známe, že keď Nietzsche uvažoval o tomto úpadku, odmietol názor, že svet môže byť buď dobrý, alebo zlý. Podľa neho sú dobro a zlo iba ľudské hodnoty, ktoré do sveta vnáša človek (s. 89).

Cez Nietzscheho vzťah k sokratovstvu, v rámci ktorého sa zastavil pri téme „Problém Sokrates, alebo Sokratov problém?“, prechádza Jusko k analýze Nietzscheho chápania Platona. Ako konštatuje, na rozdiel od Sokrata bol pre Nietzscheho Platon na jednej strane veľkým, pretože sa stal zákonodarcom, ale na strane druhej ho vnímal ako svojho protivníka. Dokonca „Nietzsche Platona aj nenávidel; nedokázal mu odpustiť, že svoju veľkosť transfiguroval v prospech sily slabých, nesamostatných, odkázaných na veľké metafyzické postuláty“ (s. 131). Aj v tejto časti práce, tak ako v predchádzajúcich, si Jusko kladie viaceré zásadné otázky: „Bola Nietzscheho filozofia len obráteným platonizmom, alebo niečím novým, čím sa od Platona celkom odpútal, ... resp. čím a ako sa odpútať nemohol?“ (s. 131).

Pri hľadaní odpovedí na tieto otázky Jusko stručne predstavuje aj Nietzscheho stratégiu: Platon bol veľký zákonodarca nových, najvyšších hodnôt, hodnôt morálnych – odvodených z učeného predsudku morálneho výkladu sveta, ktorý

si je istý sám sebou, lebo je totožný s Dobrom osebe. Tým sa dostal do rozporu so Sokratovou filozofiou morálneho konania, pretože morálna interpretácia sveta sa od morálneho konania, od morálky založenej na konkrétnej situácii, nekonečne vzdďaľuje a nebezpečne sa odkláňa od trajektórie života (s. 131). Jusko však ďalej konštatuje, že si Nietzsche viac cenil Sokrata ako Platona (*Súmrak modiel*, s. 76–81), lebo bol svojou filozofiou života bližšie k tej morálke, ktorú predstavovala tradícia, zákon formovania neučených predsudkov. Súčasne poznamenáva, že dlho tápal, kým došiel k pochopeniu úlohy nevydarených pokusov ako správne žiť, ktoré končia „vydareným omylom, ktorý sa ustanoví za zákon, za nové pravidlo života, novú tradíciu a v jej zachovávaní, prenášanej z generácie na generáciu naostatok začne pôsobiť inštinktívne, automaticky“ (s. 132). Nakoniec to však bol práve Platon, ktorý vyprovokoval Nietzscheho k tomu, aby nahradil „morálny inštinkt učného predsudku Platonovho konceptu morálnej interpretácie sveta celkom iným inštinktom, ktorý v práci *Radostná veda* nazval božským citom, v práci *Mimo dobra a zla* citom *mimo dobra a zla* a v práci *Súmrak modiel* zasa citom *tragickým*, resp. *dionýzovským* ... Ba čo viac, iba tento *imorálny* inštinkt môže usporiadať novú hierarchiu hodnôt človeka, jeho novú integritu a ono nové myslenie, ktorého sa dnes takmer beznádejne dožaduje vyprahnutý a nespokojný človek.“ (s. 133)

Podľa môjho názoru Nietzscheho postoj k Platonovi kolísal už v jeho raných prácach, čo sa odzrkadľuje aj v Juskovom výklade Nietzscheho vzťahu k Platonovi. Jusko napokon konštatuje, že Platon bol Nietzscheho najvznešnejším protivníkom, ktorého nebolo potrebné pochopiť, ale prekonať: „zdá sa, že Nietzsche čítal Platonovu filozofiu, ako čítal aj jeho osobu“ (s. 153). Poznamenávam, že celá kapitola „Nietzscheho Platon“ je bohato členená, do jej rámca patrí aj rozbor Nietzscheho teórie večného návratu. Ďalej sa tu možno stretnúť s časťami nazvanými „Umelecké hľadisko“ (podrobnejšie rozvedené v paragrafoch „Problém zdania a obrátený platonizmus“, „Umenie a zmysly“, „Zdroj idealizmu. Dialektika ako erotický závrät rozumu?“), „Platon v optike erotického opojenia Nietzscheho ducha“ a „Historické hľadisko, Platonovo morálne myslenie vo svetle Nietzscheho kritiky rozumu“ (kde sa nachádzajú dva paragrafy: „Príčinné myslenie a idealizmus“ a „Logické myslenie a problém metafyziky“). Ďalšia časť, „Imorálne hľadisko“, sa delí na „Kritiku morálky ako kritiku predsudkov filozofov“ a „Ku kritike Platonovho morálneho predsudku ešte raz“. Záverečnou časťou tejto kapitoly i celej knihy je pasáž „Platon a Zarathustra“ – a nie je to náhoda.

Podľa Juska musel totiž Nietzsche „vynaložiť“ nemalé úsilie na to, aby napokon rehabilitoval tento náš svet *zdania a klamu* ako svet jediný a *pravý*. To, do akej miery Nietzsche túto úlohu vo svojej filozofii *zobrazil*, t. j. transfiguroval a *zodpovedal* aj na otázku prekonania či neprekonania Platona, možno posúdiť z jeho vrcholnej práce *Tak vravel Zarathustra*“ (s. 221). Paradoxne v nej nemožno nájsť žiadnu zmienku o Platonovi. Jusko začína konštatovaním, že Platon *vyšších ľudí*, podľa Nietzscheho filozofických zákonodarcov nových hodnôt, *zobrazil* (metafora jas-

kyne) – a až „týmto obrazmi získal rekvizity, ktoré sú k logickému dokazovaniu filozofickej myšlienky nevyhnutné“ (s. 222). Platon teda logickú myšlienku *ne*definoval, ale *zobrazoval*. Nebol aj Zarathustra iba *zobrazením* vyššieho človeka? A Jusko dáva odpoveď: „Zarathustra sa zrazu ukázal ako Platonov Sokrates“ (s. 222). Vo svojich úvahách nakoniec poukazuje aj na podobnosť medzi Platonom a Nietzsche – po tom, čo Nietzsche uznal, že Platon tematizoval všetky podstatné otázky filozofie. „Nietzsche *kopíroval* Platona, aj keď ho kritizoval, kopíroval Platonove otázky, aj keď ich *obracal*. ... Nietzsche kopíroval Platona aj vtedy, keď formuloval svoj program pozitívnej filozofie, a nebolo to inak ani v práci *Tak vravel Zarathustra*“ (s. 223). Zdá sa, že vzťah Nietzscheho nielen k Platonovi, ale ku Grékom vôbec presne vystihujú Juskov slová: „Nietzsche bol Grékom zaviazaný, no nebol ich poslušný žiak.“ (s. 224)

Namiesto záveru možno v publikácii nájsť zaujímavú Juskovu úvahu na tému čím boli pre Nietzscheho Gréci. V nej znovu rekonštruje a rekapituluje Nietzscheho vzťah ku Grékom, ktorého základnou črtou (nielen) podľa Juska je hľadanie nového prístupu k nim. Odpoveď na túto otázku poskytol samotný Nietzsche v prácach *Súmrak modiel*, resp. *Ecce homo*, v ktorých priznal, že mu už nič nehovorila ani predsokratovská filozofia (s výnimkou Herakleita). V predslove k svojmu dielu *Mimo dobro a zlo* Nietzsche uviedol, že bez Platona by nebolo možné vytvoriť ono najväčšie napätie ľudského ducha, aké na Zemi doposiaľ ešte nebolo, čomu treba rozumieť tak, že k Platonovi návrat síce už nie je možný, no nie je možné sa od neho ani odpútať. Nietzsche ani na sklonku svojho tvorivého života neprestal považovať Grékov za *prvú kultúrnu udalosť dejín*. Preto neprekvapuje, že na otázku čím boli pre Nietzscheho Gréci, Jusko nakoniec odpovedá, že boli pôdou, z ktorej vyrástol jeho program *prehodnotenia všetkých hodnôt* (s. 235).

Pre Juskovu monografiu je charakteristický skôr esejistický štýl, v ktorom ne nájdeme ostré polemiky s inými interpretáciami Nietzscheho diela inými, ním zvolenými, autormi, čo mi v jeho monografii chýba. Ak Jusko sleduje obsah Nietzscheho myslenia chronologicky, robí tak v záujme sledovania a zobrazenia vývoja dvojznačnosti jeho myslenia. Túto dvojznačnosť zachytáva Nietzscheho metóda *pátosu dištancie*, t. j. spôsob, ktorý umožňuje *zvnútra rozlomiť* jednoznačnosť teoretického, resp. morálneho myslenia. Podľa môjho názoru sa táto analýza Juskovy vydarila, a preto jeho monografiu považujem za zaujímavý príspevok k interpretácii Nietzscheho diela.

Mária Mičaninová